

EUSKARA KOMUNIKATIBOA

Joxerra Garzia Garmendia

euskarazko **kazetaritzaren** I. kongresua

1. Euskara, eta kito!

“Euskara komunikatiboa”, nire ustez, pleonasma hutsa da, “neure begiz ikusi dut”, edo “Entzun ezank belarrietatik”, eta horrelakoen pare-pareko pleonasmoa.

Izan gaitezen serioak: euskara edo da komunikatiboa, edo deus ere ez da. Hori, berriz, hiperbolea izan daiteke, exagerazioa. Komunikatiboa ez den euskara izan bada zerbait: museoko pieza ikus- eta erakusgarria. Ez, ordea, baliagarria.

Gure arteko gramatikari eta filologo guztien jainkoak ere, Koldo Mitxelenak alegia, horixe bera zioen:

“Hizkuntza bat, gurea nahiz inorena, ez da gizarteko mintzabide eta adierazpidea besterik. Ona da, beraz, elkarrekin mintzatzeko eta elkarri gogoetak adierazteko delarik, mintzatzeko eta adierazteko balio duelako; horrexegatik beragatik da ona haizkora zorrotza, ebakitzeko sortua delarik, eta haizkora amutsa, berriz, txarra. Gehi dezagun ez dela berez hizkuntza amutsik, horrelako hutsik ageri baldin badu, zorrotz zezaketen adina zorrotzu ez dutenena dela soil-soilik, errua, behiala Axularrek zioenez”.

Euskara ez-komunikatiboa, beraz, kirten dotoredun aizkora kamutsaren antzekoa da. Polita beharbada bai, baina ezertarako ez ona.

Ez naiz aizkora kontuetan aditua. Hizkuntza, berriz, eguneroko tresna dut, aspaldi luzean. Ez naiz hizkuntzan aditua, baina bai aritua, eta horregatixe ausartu naiz zuen aurrerako pausoa egitera. Aritua izateak dakarren eskarmentua zuenganatzera nator, beraz, eta ez, inola ere aditua naizelako uste ustelean gauzak nola diren *ex cathedra* azaltzera.

Aizkorarena bezala, beraz, hizkuntza baten —gure kasuan, euskararen— ontasun maila bere eraginkortasunak ematen du. Hizkuntza kontuan, ordea, komunikaziorako egoki izatea baizik ez daiteke izan eraginkortasuna. Alegia: euskararen kalitatea ez

dagoela erabiltzen diren adizkien distiran, gure diskurtsoak bere xedea iristeko duen gaitasunean baizik.

Alde horretatik (eta, nire ustez ez dago beste alderik) euskara komunikabiboaz hitz egitea euskararen kalitateaz hitz egitea da, euskara ona komunikaziorako egokia dena baita, eta ez besterik.

Euskara komunikatiboa eta euskara ona horrela berdindurik, euskararen kalitatearen inguruko hausnarketa izango da nirea. Eta, Euskararen Aholku Batzordearen aginduz osatu berria dugunez (Kike Amonarriz eta Andoni Egañarekin batera) Euskararen Kalitateari buruzko txosten bat, huraxe hartuko dut ardatz.

2. Kantitatetik kalitatera

Euskararentzat alor, eskualde eta hiztun berriak irabaztea izan da orain arteko kezka nagusia, eta hedatze lan horretan asko dago oraindik eginkizun. Oraintsu arte kezka ia bakar izan dugun horri, ordea, hedatzen ari garen euskararen kalitatearena gehitu zaio azken urteotan. Euskara Biziberritzeko Plan Nagusiak¹ ere (EBPN: IV.3.15) argi eta garbi ezartzen du kalitatearena une honetako lehentasunen artean:

“IV.3.15. Corpus-plangintza eta euskararen kalitatea:

Euskarak berak ere eguneratu eta egokitu beharra du, jakina, gaurko premietara eta arlo nahiz eremu berrietara. Izan ere, eguneroko jardunean euskara lan-tresna eta komunikazio-hizkuntza dutenen beharra handia da. Hori dela eta, euskal lexikoa bateratzeko eta finkatzeko lan handia egin da Euskaltzaindiaren gidaritzapean, eta egiteke dagoena burutzeko, berriz, baliabideak jarri dira. Orain arte burutu den guztia informatizaturik da, bestalde. Euskararen corpusaz arduratzen diren erakundeek eta elkarteek duela gutxi arte ez zuten gaitasun-maila erdietsi dute, beraz.

Hala ere, norberaren hizkera ez da baztertu behar eguneroko bizitzatik, hizkuntza zuzenagoa eta egokiagoa erabiltzen baitu nork bere euskalkian. Besteak beste, ez dezagun ahantz, euskararen eta euskarazko baliabideen kalitatea hobetzeko apustua irabazi behar da urteotan”.

¹ Eusko Jaurlaritza. Kultura Saila (1999): *Euskara Biziberritzeko Plan nagusia*. Gasteiz. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

Euskararen egoeraz aldeaz edo moldez arduratzen direnen —edo garenon— artean kalitatea gero eta sarriago aipatzen den arren, ordea, ez dirudi denok gauza bera dugunik buruan “euskararen kalitatea” aipatzean. Aitzitik, bakoitzak bere erara ulertu eta erabiltzen du kontzeptua, eta horrela, bistan denez, nekez iritsiko gara elkar ulertu, diagnostiko zehatza egin eta arazoa konponbidean jartzeko hartu beharreko neurriak adostera.

Ohartzen gara, noski, “kalitate” hitza erabiltze hutsak albo kalte larriak sorraraz ditzakeela. Besteak beste, norbaitek uste izan dezake euskararen gramatika arauak guztiz eta erabat menderatu arte isilik egotea proposatzen ari garela hemen, eta horrek, jakina, bat baino gehiago atzendu egingo luke dakien euskara —ona, erdipurdikoa zein kaxkarra— erabiltzetik, eta horixe litzateke euskararen kalitateari egin genezaiokeen kalterik handiena. Txosten honetan, izan ere, euskararen kalitatea euskaraz komunikatzeko gaitasunarekin lotzen baitugu nagusiki: euskararen erabilerarekin, alegia, azken batean, argi eta garbi baitugu erabilera dela hizkuntzaren kalitatearen oinarri.

Beraz, eta labur azalduta:

1. Hiztun masa kritiko gutxieneko bat segurtatzea izan da, oraintsu arte, euskararen inguruko kezka nagusia.

- Horretara bideratu dira nagusiki hizkuntz politikak eta euskaltzaleen ahalegina oro har. Nekez kritika daiteke jarduera hori. Kantitaterik gabe, hiztun masa kritikorik gabe, alferrikako bitxikeria baino ez dira hiztun bikainak.

- Egin beharreko lana zen hori, eta, neurri handi batean, arrakastaz egin da, euskararen ofizialtasunari esker hizkuntz politika koherenteak ezartzeko modua izan den eskualdean behintzat (EAEn, alegia, gauzak okerrago baitoaz, tamalez, Nafarroan, eta are okerrago Iparraldean).

2. Egoera minoritarioan dagoen hizkuntzaren hedapenak berarekin dakar hedatzen den hizkuntzaren "kalitate"aren galera nolabaitekoa. Galera horrek bi eragile mota ditu:

- Kanpokoak, normalizazio prozesu orori berez edo dagozkionak. EBPnek dioenez (4.4.15):

"Euskaldunen kopurua gehitzeak badakar, neurri batean, kalitatearen galera, erdararen kutsaduragatik bereziki".

- Barrukoak, orain arteko gure jardunbideari dagozkionak. Koldo Izagirrek² aspalditxo (1981ean) zioen bezala:

"Lizardik baino prosa "hobeagoa" idazten du gaur edozein gaztek, baina inork ez du haren grazia... /... Mintza eta idazketa **korrekto** bat ahalegindu gara egiten, estilorik gabeko bat, ihardun **neutro** bat, mintza eta idazketa **inuzentaren** bila. Eta beharrezkoa zen. **Bizitasuna** sakrifikatu behar zen **korrektotasunaren** truke, euskara biziko bazen".

3. Izagirrereren hitzok 1981ekoak badira ere, esan liteke kalitatearen inguruko kezka ez dela 1997 aldera arte nagusitu.

² Izagirre, Koldo (1981): *Euskal Lokuzioak*, hitzaurrea, XXII. Donostia. Hordago

- Esanguratsua da urte horretakoak izatea Ibon Sarasolaren "*Euskara Batuaren ajeak*"³ eta Juan Garziaren "*Joskera Lantegi*"⁴. Aldez edo moldez, darabilgun euskararen kalitatea da bi lanotan kezka nagusia: lexikoa Sarasolarenean eta joskera Garziarenean.
 - Komunikabideen jardunari begira egituratu izan da sarri kalitateari buruzko kezka (*Euskaldunon Egunkaria*, EITB, Tokian Tokiko Prentsa, Zubimendi-Esnal...).
 - Azkenik, punta-puntako idazle eta pentsalariek ere beren ekarpena egin diote eztabaidari (Lertxundi, Saizarbitoria, Salaburu, Zuazo, Izagirre, Aranbarri...).
4. Badirudi, beraz, kalitatea dela gaur egun euskararen inguruko kezka nagusietako bat, nahiz kantitatean oraindik ere asko dagoen egiteko (hiztun, eskualde eta alor berriak irabazi beharra). Baina, oro har, nekez eztabaida liteke, hedatze lan horrekin batera, hedatzen ari garen hizkuntzaren kalitatea zorrotz zaindu behar dugula.

3. Euskara ona zer den

- "Kalitatea", kontzeptu lauso eta nahasia da hizkuntza kontuetan. Aski da kalitateaz dihardutenen lanak irakurtzea horretaz ohartzeko. Hona hemen "kalitate" hitzari eman izan zaizkion adiera zenbait:
 - Bizitasuna da kalitatea. Aurkakoa, berriz, zuzentasun gramatikal hutsa (Izagirre, *Lokuzioak*⁵).

³ Sarasola, Ibon (1997): *Euskara Batuaren ajeak*. Irun. Alberdania.

⁴ Garzia, Juan (1997): *Joskera Lantegi*. Gasteiz. HAEE

⁵ Izagirre, Koldo: op. Cit.

- Hizkera bero eta hurbilean dago kalitatea. Aurkakoa, hotz eta arrotza (Zuazo, *Sendabelarrak*⁶).
- Erraz eta ulergarri dena da kalitatekoa (Zubimendi eta Esnal, *Idazkera Liburua*⁷).

—Guztiarekin ere, “kalitateaz” dihardugunean, arriskurik handiena zera da: hizkuntza kalitatea paradigmatic, gramatika hutsetik kontsideratzea. Tamalez, hori da, salbuespenak salbu, eskolan eta hedabideetan dabilen eredu.

- Hizkuntza kontuetan, ordea, kalitatea eraginkortasuna da, eta ez besterik, Koldo Mitxelena⁸ argi eta garbi zioen bezala: “Hizkuntza bat, gurea nahiz inorena, ez da gizarteko mintzabide eta adierazpidea besterik. Ona da, beraz, elkarrekin mintzatzeko eta elkarri gogoetak adierazteko delarik, mintzatzeko eta adierazteko balio duelako; horrexegatik beragatik da ona haizkora zorrotza, ebakitzeko sortua delarik, eta haizkora amutsa, berriz, txarra. Gehi dezagun ez dela berez hizkuntza amutsik, horrelako hutsik ageri baldin badu, zorrotz zezaketen adina zorrotzu ez dutenena dela soil-soilik, errua, behiala Axularrek zioenez”.

— Hizkuntza kalitatearen parametroak, beraz, ez daude hizkuntza barruan, kanpoan baizik.

- Hizkuntza, ezer izatekotan, tresna da lehenik eta behin: norberaren baitan eta inorengan eragiteko tresna.

⁶ Zuazo, Koldo (2000): *Euskararen sendabelarrak*, Irun, Alberdania.

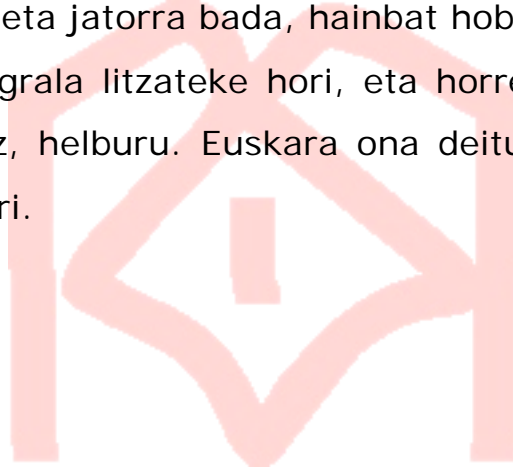
⁷ Esnal, Pello eta Zubimendi J. (1993): *Idazkera liburua*. Gasteiz. Eusko Jaurlaritza

⁸ Mitxelena, Koldo (1972): *Idazlan hautatuak*. Bilbo. Mensajero

Horretarako balio ezean, alferrikakoak dira gainerako guztiak, paradigmak barne.

- Gazteei gagozkiela, euskarak ez badio balio gazteari bere barrua lasaitzeko eta bere kideengan emozioak eragiteko, euskara hori ez da kalitatekoa izango, zurtoina baino zuzenagoa edo "gatz larria" baino jatorragoa izanik ere.

- Hizkuntzaren kalitatea eraginkortasunean jarrita, urrats handia egingo genuke, bide batez, motibazioaren alorrean.
- Hala eta guztiz ere, horrek ez gintuzke eraman behar kalitatearen gainerako alderdiak baztertzerara. Eraginkorraz gain zuzena eta jatorra bada, hainbat hobe.
- Kalitate integrala litzateke hori, eta horrek behar du izan, bistan denez, helburu. Euskara ona deituko diogu txosten honetan horri.

4. Kalitatearen mailak

—Kalitatearen alderdi guztiak eredu bakarrera biltzen hasita, Ibon Sarasolak⁹ proposatutakoa iruditzen zaigu eredurik baliagarriena.

- Sarasolak hiru maila aipatzen ditu hizkuntzaren kalitatearen barruan: zuzen, on, egoki. Lehena bere horretan hartuko diogu Iboni. Bigarrenean, ON hitza erabili beharrean JATOR hitza erabiliko dugu, ideia hauek han-hemenka azaltzerakoan, “Euskara Ona” kontzeptuak sortu dituen gaizki ulertuak saiheste aldera. Egokitasunari dagokionez, aldiz, hitza hartuko diogu Sarasolari, edukia aldaturik. Hauek lirateke, beraz, euskararen kalitatearen hiru mailak:

ZUZENTasu na	- Euskaltzaindiaren arauen arabera euskara da zuzena, arau horiek aplikagarriak diren egoera komunikatiboetan. Ortografia, joskera, ahoskeran... maila askotan daragi zuzentasunak.
JATORtasu na	- Euskararen senaren edo usadioaren arabera euskara jatorra. “Entrenatzailea zirkunstantzia aurpegiarekin atera zen aldageletatik” euskara zuzena izan liteke akaso, baina ez da jatorra. “Entrenadoriek halamoduzko aurpegixaz urten zeban bestuarixotik”, aldiz, jatorra da, nazio mailako egoera formaletarako zuzena ez izan arren. Ideala, esan dugun moduan, zuzena eta jatorra izatea litzateke.
EGOKItasu	- Bere xederako egokia dena da euskara egokia, eta,

⁹ Sarasola, Ibon (1997) *Herri Komunikabideak, III. Jardunaldiak*. Arrasate. Arco

na	Mitxelenak zioen bezala, hizkuntzaren xedea eragitea da batez ere. Egokitasun kontzeptu honetan txertatzen dugu, beraz, eraginkortasunaren alderdia, nahiz jakin batzuek (Esnal eta Zubimendik, esaterako) guk "jator" esaten diogunari esaten diotela "egoki".
----	---

- Bereizkuntza lexikoaz haratago, euskararen kalitatea bermatzeko ahaleginean irizpideak argitzeko modua eskaintzen digu eredu honek, eta komeniko litzateke horren inguruan adostasun zabala lortzea.

—Orain arteko ahaleginetan, oro har, zuzentasunari eman izan zaio lehentasuna, eta hurrena jatortasunari.

- Horrek, besteak beste, eredu estandarretik urrutiko hizkera darabilten hiztun egoki askoak konplexuz betetzeko balio izan du, eta bada ordua Saizarbitoriak¹⁰ dioena aintzat hartzeko: "Esan dezadan, bide batez, ez zaidala zilegi iruditzen hizkuntza jatorraren maisu askok hiztun **traketsarekin** erakusten duten nagusikeria, publikoki erakundeetatik eta hedabideetatik zabaltzen den euskara kontrolatzeko, arrazoi handiz, beharko litzatekeen zorrotasun kritikoa, euskaldun arruntari aplikatzen baitiote, baita banakako harremanetan ere; bi gauza gutxienez kontuan hartu gabe: alde batetik, sarritan, euskaldun traketsak bere maila hori lortzeko egin behar izan duen ahalegin pertsonala; eta bestetik, ezinbestekoa dela euskara normaltasunez erabili ahal izateko hiztunen

¹⁰ Saizarbitoria, Ramon (1999): *Aberriaren alde (eta kontra)*, Irun, Alberdania.

euskara, ongi edo gaizki erabiliko dutenen masa kritikoa lortzea, hots, mundu guztia hitz egitera animatzea”.

- Kontua bereziki larria da eskolan eta komunikabideetan. Eskolaz diharduela, Lertxundik¹¹ zera dio, esaterako: “Hizkuntzaren **deskribapena** lehenetsi dugu hizkuntzaren beraren erabilera **espresiboaren** kaltean”.

5. Kalitatean eragiten duten faktoreak

Zuzentasunaren eta jatortasunaren aldean, kontzeptu aldakorra da egokitasunarena.

- Izan ere, komunikazio egoera bakoitzak bere egokitasun propioa behar du, eta du. Egoera jakin baterako ezinago egokia den hizkera zeharo desegokia izan liteke —eta izaten da— beste baterako. Hain zuzen hori eta ez besterik da hiztun —eta hizlari— egokiaren gaitasun bereizgarria: aldian aldiko egoeran hartarakoxe egokia den hizkera erabiltzen jakin eta asmatzea.
- Asko ez ezik askotarikoak dira egokitasunean daragiten faktoreak, eta hizkuntzaz kanpokoak dira, gainera, den-denak. Hona hemen faktoreotako garrantzitsuenak, lau multzo nagusitan sailkatuta:

a) Xedea.

- Jeneralean, komunikatzaileak ezartzen dio xedea hizketa ekintzari, baina hartzailearen onarpena behar du ezinbestean. Informatu, irakatsi, persuaditu edo entretenitzea izan ohi dute xedetzat gure komunikazio ekintza gehienek. Garbi dago, ordea, informazio hutserako egoki den hizkera desegokia izan daitekeela

¹¹ Lertxundi, Anjel (1999): *Gogoa zubi*. Irun. Alberdania

persuasiorako. Era berean, eta adibide bat baino ez ematearren, entretenimendua beste xederik gabeko ekintzetan, malguago behar luke hizkeraren zuzen-jatortasunak juzkatzeko neurriak. Beste horrenbeste gertatzen da generoekin ere, egokitasuna izugarri aldatzen baita generotik generora.

b) Xede-taldea, edo audientzia.

- Auditorioa nolakoa, halakoxea izango da komunikazio egoerak behar duen egokitasuna. Baigorriko zaharrentzat egoki den hizkera zeharo desegoki litzateke Gasteizko gazteentzat, eta, seguruenik, baita Baigorri bertako gazteentzat ere. Berdin gertatzen da ikasi eta ez-ikasiekin, baserri eta kaletarrekin, eta abar.
- Horrez gain, audientziaren handi-txikiak ere sekulako eragina du egokitasunean: gela txiki batean bildutako dozena bat entzulerentzat ez dago Kursaal beteko auditorio batentzat bezala hitz egiterik; ezta alderantziz ere. Audientziaren hizkuntz gaitasunak ere erabateko eragina du komunikazio egoera batean erabili beharreko hizkeraren egokitasuna definitzerakoan.
- Alfer-alferrik arituko da hiztun edo hizlari bat dezakeen euskararik landu eta jasoenean, bere audientziaren euskara berea baino askoz kaxkarragoa bada zuzen-jatortasunean. Horrek, bistan denez, euskara kaxkarraren alde jokutzen du: trebea molda daiteke kaxkarraren mailara; kaxkarrak, berriz, ezin trebearenera moldatu. Horra zergatik gazte batzuek "Joan dezaket kalera?" eta gisako esaldiak erabiltzen

dituzten, etxean jaso duten euskara jator-zuzena erabili ordez. Ez da gaitasun kontua, egokitasun kontua baino. Eta egokitasuna, zentzu horretan, subjektiboa da beti.

c) Mezu-bideak.

- Audientzia aurrez aurre, irrati edo telebistaz bestaldean edo sakelako telefonotik eskegita izan, alde handia dago egoera horietako bakoitzean hizkera egokia zer den finkatzerakoan. Hitz egiten den bezala idaztea edo idazten den bezala hitz egitea desegokia da guztiz. Irratian estimagarri den hitz jarria jasan ezina da telebistan.
- Pare bat mende behar izan ditugu ahozko hizkerak bere lege propioak dituela jabetzeko. Orain, ordea, eskola ez beste guztiok horretaz ohartu garenean, komunikazioaren teknologia berriek kolokan jarri digute hori ere. Izan ere, e-mail, blaga (chat) edo SMStan eraginkorren —eta, beraz, egokien— gertatzen den hizkera ahozkoa da barne egiturari dagokionez, nahiz mezuak idatzi egiten diren. Idatziaren eta ahozkoaren bereizkuntza horrek ez du zentzu handirik XXI. mende hasiera honetako gazteentzat mezu-bide nagusi diren komunikabideetan.

d) Hitztun edo hizlariaren hizkuntz gaitasuna.

- Faktore hau ere kontuan hartu beharrekoa iruditu zaigu euskararen kasuan. Hitztun edo hizlari nor ari den (euskaldun berri-berria den, euskaldun zahar alfabetatu gabea den...) kontuan hartu gabe ez dago darabilen

euskara egokia den edo ez erabakitzerik. Gauden egoeran, zuzen-jatortasunean akatsez betetako jarduna egoki izan daiteke, hiztuna euskaldun berri edo euskaldun zahar alfabetatu gabea bada. Nolanahi ere, euskara normaldu ahala desagertu beharreko faktorea litzateke hau.

- Aipatutako faktoreek guztiok —eta aipatu gabe geratuko zaizkigun besteren batzuek— determinatzen dute une bakoitzerako hizkera egokia. Esan beharrik ez dago, baina esan dezagun hala ere, faktoreek guztiok aldi berean daragitela. Egoera jakin baterako hizkera egokia zein den erabakitzea, beraz, aski kalkulu konplexua da, eta horrek badu bere ifrentzua ere: erabili ohi dugun baino kontu handiagoa behar genuke hizkeraren kalitateari buruzko juzkuak egiterakoan.
- Esan dezagun, azkenik, hizkeraren egokitasunarena beti dela konplexua, ez bakarrik gurea bezalako kinka larrian dagoen hizkuntzen kasuan. Zuzentasuna ez bezala, egokitasuna ez dago behin betiko arautzerik; hiztunek bilatu behar dute egoera bakoitzari dagokion egokitasun modua. Euskararen kasuan, ordea, konplexuagoa da kontua. Egoera diglosikoa dela eta, hiztunek, egokitasun bila abiatu, errazegi jotzen dute, oraingoz, albo erdaretara, euskararen beraren baliabideetara baino. Zaila bada ere, oreka bilatu beharra dago hor, nahitaez. Egokitasuna goitik ezartzea astakeria latza litzateke noski; egokitasuna albo erdaretan bilatzea normaltzat jo eta joera hori behin betikotzea, aldiz, utzikeria barka ezina. Gauden

egoeran, zuzen-jatortasunean kaxkarrak diren hiztun eta hizlari batzuen euskara egokitzat jo behar dugu, baina seinale txarra litzateke hogeit hamar hori horrela izaten segitzea. Azken batean, kalitate integrala behar luke helburu, euskara ona. Egoki ez ezik zuzen eta jator hitz egiten duten hiztunak behar ditugu, beraz, eta horrek orain arteko ikusmolde eta jarrerak aldatzea eskatzen du, besteak beste.

6. Kalitatearen adibideak

Euskara zuzenaz, jatorraz eta egokiaz aritu gara. Irizpideak erabat finkatzeko asmorik gabe, argigarri izan daitezkeen adibide batzuk ekarri nahi izan ditugu hona. Hezkuntza arautuan egin izan ditugu hainbat proba, eta proba horien emaitzaz baliatuko gara adibideak jartzerakoan. 13-14 urteko neska-mutikoei honako ariketa jarri genien behin: "Gurasoen lana dela medio, beste herri batera joan behar izan duzu bizitzera. Apenas duzun lagunik. Egizu herriko aldizkarian argitaratzeko moduko iragarki bat, nor zaren azalduz, lagun eske. Labur, badakizu-eta egunkarietako iragarkiak garestiak izaten direla".

Hona erantzunetako batzuk:

- a- Moises izena dut eta herri honetan berria naiz orain dela gutxi etorri behar izan dudalako. Nire laguna izan nahi baduzu, dei egin ezazu telefono honetara: (xxxxxxxxxx).
- b- Libe nahiz. Ile-horia eta enroyatua nahiz eta arratsaldetan batzuetan ez dut jakiten zer egiten kalean. Zu ere berdin bazara, jarri nirekin kontaktuan. (xxxxxxxxxx).
- c- Mikel da nire izena. Bakarrik nago. Lagunak behar ditut. Zuk ere bai? Idatzi! Egizu nire buzoiak eztanda egitea!!! (xxxxxxxxxx).
- d- Xabier nauk/naun. Surfa eta igeriketa gustatzen zaizkit. Deitu eta deputamadre pasatuko dugu. Nire telefonoa: (xxxxxxxxxx).
- e- Zintzilik nago, txaparroak eguzkitan lehortzen bezala. Ez gero ni hola utzi! Deituko? Ez zara damutuko. Iker. Telefonoa: (xxxxxxxxxx)..

Zuzen-Jator-Egoki irizpideen arabera, honako burutazioak ibili genituen epaitzerakoan:

- a- ZUZENA da. JATORRA ere bai, neurri batean. Baina ez da EGOKIA. Lortu nahi duen xederako ez du euskara eragingarria erabiltzen. Nolanahi ere, behar lituzkeen tresna gutxi batzuk emanda, jarriko litzateke ikasle hau hizkuntzaz gozatu eta hizkuntza gozagarri erabiltzeko moduan.
- b- Ez da ZUZENA. Ez da noski, EGOKIA. Ezta JATORRA ere. Urruti dabil ikasle hau alde guztietatik.
- c- ZUZENAren muga-mugan dago. Baina ez da JATORRA. Senaren eta usadioaren aurka doa. Erdarakada begi bistakoa da "egizu nire buzoiak eztanda egitea!" delako esaldi hori. Baina izan daiteke EGOKIA. Esan indarra du. Gainerako 200 ikasleetan inork ere erabili ez duen esamoldea da. Litekeena da batek baino gehiagok idaztea bere buzoira. Oso gutxirekin bihurtuko genuke ikasle hau euskara EGOKIaren jabe.
- d- Ez da ZUZENA. Hika darabil hasieran, eta zuka gero, tresnak —kasu honetan hitanoaren erabilerak— huts egiten diolako. Baina EGOKIagoa da halere, den-dena zuka egin balu baino. Asmoa, antzeman egiten zaio. Hizkuntza adierazkorraren bila doa, nahiz horretarako erdararen beharra izan (euskarak huts egiten dio eginkizun horretan). Hitanoa horretarakoxe dela erakutsi behar zaio; ez dela paradigma hutsa.
- e- ZUZENA da. Eta EGOKIA ere bai. "Txaparroen" lokalismoa (gizonezkoen bainu jantziari hala esaten zaio Zarautz aldean) zilegi ez ezik komenigarri ere izan daiteke, herri-aldizkarirako baita iragarkia. Beste esparru bateko hedabide baterako balitz, ez

litzateke hain EGOKI, ulermena zailduko bailuke. Jatortasunean krika-kraka txiki bat egiten du belarrira "zintzilik nago" horrek. Eta beste muturrean, sintaxi ezin jatorragokoa da " Ez gero ni hola utzi!". Agian, DESEGOKI puntu bat izateraino, jatorraren jatorrez, hartzailea zein den kontuan harturik ez ulergarri ere izan baitaiteke.

7. Kalitatearen esparruak

7.1. Kalitatea eta erabilera

- Ikasketa prozesua eta erabilera guztiz loturik daude; erabilera bera da neurri handi batean ikasteko modurik egokiena, eta baita ezagupena finkatu eta sozializatzeko berme nagusiena ere.

✍ Euskarazko hitz, esamolde, lokuzio eta esaera asko arrotz egiten zaizkie haur eta gazte askori. Batzuetan ezagutu ere ez dituzte egiten, eta ezin beraz erabili. Baina, sarri, ezagututa ere ez dituzte erabiltzen, beren inguruan horrelakorik ez delako erabiltzen edo erabiltzekotan "zaharrek" erabiltzen dituztelako, ez beren adinkideek: zahar kutsua hartzen dietela, alegia, eta horregatik ez dituztela erabiltzen.

✍ Erabilera esparruak irabaztea ezinbestekoa da, beraz, hizkuntzaren kalitatean eta adierazkortasunean aurrera egitekotan.

- Kalitateko hizkuntza izateko, derrigorrezkoa izango da hizkuntza horretan hitz egingo duen komunitate bat izatea, eta hizkuntza horrek bere garapenerako ezinbestekoak diren baldintzak bermatuta izatea. Euskaldunik ez badago, euskaldunek ez badute euskaraz egiten —edo ez badira gai garai berrien eskakizunetara egokitzeko—, ezinezkoa izango da kalitateko hizkuntzarik sortzea.

- Hizkuntzaren kalitateaz hitz egitea, beraz, hizkuntzaren normalizazioaz hitz egitea da. Bere egoera normalizaturik ez duen hizkuntz komunitateak beti izango ditu gabeziak. Aldi berean, komunitate hori zenbat eta beregainago eta hizkuntz

kalitatean aurretuagoa izan, orduan eta normalizatuagoa izango da.

7.2. Kalitatea eta motibazioa

- ✍ Ikasteko moduak, ikasitakoa erabiltzeko aukerak eta beharrak eragin zuzena dute motibazioan eta hizkuntzaren prestigioan.
- ✍ Jesus Rubiok¹² ondo dioenez, hizkuntza ikasi eta erabiltzean ez badira hiztunaren komunikazio premiak asetzen, hizkuntza tresna kamutsa gertatzen bazaio hiztunari, ongi alferrikakoak izango dira motibazioa lantzeko "kanpotik" egindako gainerako ahaleginak.
- ✍ Bistan denez, horrek eskatzen du hizkuntza ikasi eta erabiltzeko gune nagusietan hemen EGOKItasuna esan diogun hori hartu behar dela beti irizpide nagusitzat. Hizkuntzaren tresna izaera jarri lehen planoan, paradigmak-eta bigarreanean utzita, egokitasunaren zerbitzura beti ere.

7.3. Familia eta berezko ingurunea

- Mendez mende, familia eta berezko ingurunea izan dira euskararen belaunez belauneko transmisioa bermatu dutenak. Familia egitura aldatzen ari da, ordea, eta berezko ingurune euskaldunak murrizten. Gero eta gehiago dira familietan euskara jasotzen ez duten haurrak.
- Hala ere, datuek adierazten digutenez, lehen hizkuntza gisa (bakarrik edo erdararekin batera) euskara ikasitakoak dira gero ezagupen eta erabilera mailarik onenak izatera iristen direnak.

- Premiazkoa da, beraz, euskararen euskarririk sendoenak diren familia eta berezko inguruneak babestea eta sendotzea. Euskaldunik ez dagoen familia eta inguruetan, berriz, bestelako estrategien bidez bermatu behar da transmisio naturalaren bidez lortu ezin daitekeena. Honako hauek izan litezke aipatu “bestelako estrategia” horietako batzuk: haur eskolak, haur hezkuntza, zaintzaile eta hezitzaileak, euskararekiko harremanak sendotzea familian, kalean eta haurraren inguruan...
- Gurasoengandik seme-alabenganako hizkuntz transmisioan eten nabarmena gertatu da. Sarri, euskaldun zahar alfabetatugabeek konplexu halako batez jokatu izan dute, darabilten euskalkiari nahiz beren hizkuntz gaitasunari balio gutxiko iritzita edo. Premiazkoa da, beraz, jokabide hori irauli eta norberaren hizkuntz ondarearen transmisioak duen garrantziaz jabetuaraztea, euskaldunen bat dagoen familietan euskararen berezko transmisio hori segurtatzeko.

7.4. Hezkuntza sistema

- 2. atalean aipatua, Lertxundirena¹³, izan liteke diagnostiko orokorra: “Gero eta irakasle gehiago dago Espainian — European aspaldikoa da joera— hizkuntzaren irakaskuntza gramatikala arbuiatzen duena, lehendabiziko hizkuntzan batez ere. Guk, ordea, begien aurrean genuen eredurik estuenaren aldeko apustua egin dugu. Hizkuntzaren **deskribapena** lehenetsi dugu hizkuntzaren beraren erabilera **espresiboaren** kaltean”.
- Hizkuntzaren ikasketa zuzentasun hutsetik egituratzen bada, ezinezkoa da ikasleengan motibaziorik sortzea.

¹² Rubio, Jesus (2002): *Euskararen garabideak*. Alberdania. Irun

- ✍ Zuzentasuna bere horretan agortzen da, eta ikasbide horrek zuzentasuna bera bermatzeko ere ez du balio, D ereduko gazteen ortografi akatsen kopuruak frogatzen duenez.
- ✍ Jatortasuna ere ez da kontua. Egokitasuna hartu behar du eskolak ardatz.
- Eskolaren helburu nagusia araua irakastea da noski. Baina "araua" diogunean, "arau komunikatiboa" esan nahi dugu, eta ez "arau gramatikala" bakarrik.
- ✍ Egokitasuna ardatz harturik, egoera komunikatibo estandarizatu eta normalak landu behar ditu eskolak, gainerako guztia (zuzentasuna eta jatortasuna) horren zerbitzura jarri.
- ✍ Egoera komunikatiboak sortu, egoera bakoitzari xede bat jarri, eta xede hori (emozioak eragitea) nola lortu. Horrek behar luke eskola jardunaren ardatz. Axola zaion egoera batean, ikasleak berak eskatuko ditu behar dituen tresnak, direla paradigmatik edo gainerako baliabideak. Baina axolako xede bat izateak baino ez dezake motibazioa berma.
- Esan dugun horrek badu beste ondorio bat ere. Lagun arteko hizkera, argotak eta jergak, ez dira zuzenean eskolaren langai.
- ✍ Egoera komunikatibo estandar formalizatu samarrak egokitasunaren ikuspegitik landuta, ordea, ikasleak gaituago egongo dira gero, antzekotasunez bada ere, egoera ez-formaletan estrategia egokiak aurkitzeko.

¹³ Lertxundi, Anjel (1999): *Gogoia zubi*. Irun. Alberdania

- ✍ Araua haustetik sortzen dira argotak eta jergak, baina araua ezagutzea ezinbesteko baldintza da horretarako, eta hori da eskola sistemaren funtzio nagusia.
- “Ez dugu ahaztu behar norma eta hizkuntza bizia etsai direla” (I.Sarasola¹⁴ in BAT42).
 - ✍ Hizkuntza tresna moduan egoki erabiltzen ez dakien ikaslearentzat, alferrikakoa ez ezik amorragarria eta etsipengarria ere bada menderatzen ez duen tresna horri buruzko goi mailako teorizazioan jardun beharra. Fonetika, dialektologia eta abarrak unibertsitaterako uztea hobe da, beraz. Asumitu beharra dago Euskal Herriak hizkuntzari dagokionez bizi duen egoera ez normala. Gainerakoa, ostrukaren estrategia da, edo umearena: arriskuaren aurrean begiak itxi, eta horrenbestez arriskua desagertzen dela uste izatea, alegia.
 - Helburu horrek, bestalde, ikastetxeen jardun osoa hartzen du bere gain.
 - Unibertsitatean eta Lanbide Heziketan (ikastetxe asko eta askotan gaztelania izan arren irakaskuntzako hizkuntza nagusia), gero eta jakintza alor gehiago lantzen dira, eta horietako asko euskaraz ere bai gaur egun. Hala, bada, ugari da maila horietan sortzen den ikas-materiala. Ezinbestekoa da, ordea, sortzen den material horretan erabiltzen den euskararen egokitasuna zaintzea, batetik,

¹⁴ Sarabola Ibon in *BAT Soziolinguistika aldizkaria 42. zka.* Andoain. SEI

eta, bestetik, alor edo jakintza esparru bakoitzean egiten diren ekarpenak beste alorretara —eta gizarte osora— iristeko bideak zabaldu eta erabiltzea. Horrekin batera, eta euskarazko adarrei dagokionez, irakasleen ebaluazioetan nahitaezko osagai behar luke izan irakasle bakoitzak darabilen euskararen egokitasuna. Izan ere, irakatsi behar duen gaiaz ia ezer ez dakien irakaslea bezain txarra baita gaiaz ia dena jakin arren dakien hori modu eraginkorrean (egokian) komunikatzen ez dakiena.

- Komunikazioa bera i(ra)kasgai nagusi duten karreretan (Kazetaritza, Ikus-Entzunezkoak, Publizitatea), ia dena irakasten da/dugu, salbu oinarri-oinarrizko gaitasun behar lukeena. Tresneriak eta teoriak dute lehentasuna, eta komunikazio gaitasuna asignatura hautazko erdi-klandestinoetara dago zokoratua. Idatzizko komunikazio gaitasuna hala badago, ahozkoaz, gaurko munduan gero eta garrantzitsuagoa denaz, hobe ezer ez esatea.
- Komunikazio gaitasuna, ordea, arestian aipatu karrera horietan ez ezik gainerako gehienetan ere gero eta funtsezkoagoa da, gero eta ezinbestekoagoa. Enpresan, zuzenbidean, baina baita medikuntzan eta gainerakoetan ere.

7.5. Hedabideak

- Euskararen kalitateari eskaintzen dioten arretaren arabera, bi sail handi egin litezke nazio mailako euskarazko komunikabideetan: idatziak, batetik; eta ikus-entzunezkoak bestetik. Kalitatearekiko ardura handiagoa

erakutsi dute orain arte idatzizkoek ikus-entzunezkoek baino. Euskaldunon Egunkariak, esaterako, hasiera-hasieratik sortu zuen euskara zuzentzaile talde bat, informazioa lantzeko prozesuetan eskumen osoa zeukana. EITB, aldiz, beranduago hasi zen hizkuntzaren kalitateaz arduratzen, eta ez dirudi oraindik ere asmatu duenik hizkuntza arduradunen lana eraginkor gerta dadin moduan antolatzen.

- Kalitatea zaindu duten kasuetan ere, zuzentasunari —eta, neurri apalagoan, jatortasunari— erreparatu izan diote orain arte hedabideek, eta, salbuespen gutxi batzuk salbu, egokitasuna bermatzea ez da lehentasunen artean agertzen.
- Eskolak ez bezala, hedabideek erregistro bat baino gehiago lantzeko aukera dute, eta baliatu behar lukete, horretarako daude-eta, besteak beste, generoak.
 - ✍ Horretara jarri izan diren apurretan, garbi geratu da hedabideek duten eragina: “Hori egina zagok”, “Hoa portzulo hartzera”, fortuna handia egin duten esapideak dira. Gutxitxo, hala ere, hedabideek dezaketenerako.
 - ✍ Oro har, erregistro berdinegiak erabiltzen dira genero guztietan eta, eraginkortasuna nahi denean, gaztelerara jotzen da sarriegi.
- Kontua berez aski larria izaki, are larriagoa da eraginkor —hots: egoki— izatea beste funtsik ez duten generoetan, hala nola publizitatean. Egokitasunaren jardun paradigmaticoa da publizitatea: huts egin dezake zuzentasunean edo jatortasunean, baina inola ere ez egokitasunean, bere izateko arrazoia galduko luke-eta

horrenbestez. Euskarazko publizitatea, aldiz, gaztelerazkoaren itzulpena da gehienetan, eta, kasurik onenean, zuzena-edo izatea gerta liteke. Suerte apur batez, jatorra ere bai. Euskarazko publizitatearen euskara egokia izatea, aldiz, miraria baino ez da, publizitate prozesuetan euskarak izan ohi duen tokia kontuan harturik. Euskararen aldeko kanpaina instituzionalak ere erdaraz landu eta erabakitzen dira gehienetan, azken unean itzultzailearen bati ematen zaizkiola.

- Programa edo sail bat sortzen denean, eduki-ildoak finkatzen den bezala finkatu behar litzateke dena delako sail edo programa horretan erabiliko den hizkeraren nondik norako nagusia. Ez dago denetarako balio duen eredu bakar bat ezartzerik. Publizitate prozesuetan, hasiera-hasieratik bermatu behar litzateke euskararen presentzia.

7.6. Teknologia eta hedabide berriak

- Esan berri duguna are egiagoa da hedabide berrietan. Ahozkoa eta idatzizkoaren arteko mugak ezabatzen ari dira, nabarmen, Interneten (e-mail, blaga) eta SMS edo sakelako telefono bidezko mezuetan. Arlo horietan erabiltzen den hizkera estandar nagusiaren ikuspegitik juzkatzea, astakeria galanta da.
- Teknologia eta hedabide berrietan funtsezkoa izango da euskarazko produktu eta zerbitzuak eskuragarri eta erakargarriak izatea. Horretarako, ordea, euskarazko edukiak ugaritu eta ezagutarazi behar dira, haien kontsumoa bideratu eta bultzatuz.

- Horretarako behar diren oinarri teknologikoak landu behar dira: hizkuntzaren corpusari dagozkionak, era guztietako zuzentzaileak, edo hizkuntzaren erabilera bermatuko duten bestelako euskarriak.
- Hedabide berriek gero eta presentzia handiagoa dute —eta areago izango dute— hezkuntza sisteman. Eusko Jaurlaritzaren “Premia” programari esker, ikasle bakoitzeko ordenagailu ratioa handiagoa dugu EAEn Espainian baino. Programa horretaz —eta, oro har, teknologia berriez— arduratzen direnek behin eta berriz aipatzen dute teknologia berriotan sartzen diren edukiak ezin direla izan paper euskarrikoen kalko, kopia edo eskaner huts, euskarri bakoitzak bere formatu propioa eskatzen duela, bertan jartzen diren edukiak eraginkor izango badira. Mezua euskarriari egokitu behar horretan, ordea, sekulako garrantzia dute erabiltzen diren hizkera eta erregistroek, eta hori, tamalez, gutxitxo aipatzen da teknologia berriak ezarri eta kudeatzeko ardura dutenen artean. Komenigarria litzateke, beraz, alor horretan dabilzanentzat ikastaro edo hitzaldi sorta batzuk antolatzea, teknologia berriak ezartzean euskararen kalitatea atzenduta gera ez dadin.

8. Orain bai kito!

Hauxe da, gutxi-asko, nire ikuspegia. Ez dakit zuek ere ezkorregitzat joko nauzuen. Hala balitz, espero dut, “jo” aditza metaforikoki hartzekoa izango dela beti ere.

Aukeran, gainera, nahiago dut ezkor izan eta neurriak garaiz hartu, baikor inozo izatea baino. Horretarako —baikor

izateko, alegia, ez inozo izateko— baditugu politikariak eta soziolinguistak.

Euskara komunikatiboaren auzi honetan, gure herriko beste askotan bezala, hobe dugu diagnostiko zehatza egin eta bere gordinean onartzea. Ongi dago euskal adarra zabaltzearen alde lan egitea, baina horrekin batera galdetu behar genioke geure buruari ea orain euskaraz ematen zaizkigun ikasgaiak benetan euskaraz ematen zaizkigun. Alegia, eta dezakedan gordinen esanda: ea merezi duen komunikatiboa ez den euskara batean (euskara txarrean, beraz), eskolak ematea, eta liburuak argitaratzea, eta abar.

Baina horretarako, esan bezala, behar bezain ezkor izaten jakin behar dugu. Minbizia bada minbizia, azter dezagun gaixoa ondo, eta onar dezagun gaitza. Baina ez diezaiogun minbiziari katarro deitu, aspirinaz sendatuko dugulakoan baboarena baizik ez dugu-eta egingo.

Hori da, hain zuzen, baikorren koxka: beti uste baitute litekeen mundurik onenean bizi garela, inoiz ez dute deusik egiten mundua hobetzeko. Jakina, litekeen mundurik onena hobetzea zentzugabea baita.

Ezkorregi ez dakit, baina ezkor jardun dut beharbada. Penatu bazaituztet, barkaidazue, baina, gauzak dauden bezala, nik ez dut beste irtenbiderik ikusten, diagnostikoan behar bezain ezkor eta ekinean ahal bezain setati izatea baizik.

Asko dira, eta gotor askoak, esparru erabakigarrietan —hezkuntzan eta hedabideetan— hankaz gora irauli beharreko trabak eta oztopoak. Baina Lluís Llachek Patxi zaharra gogoan kantatzen zuen bezala, saiatuz gero bakoitza

bere lekutik, bultza handik eta tira hemendik, ikusiko duzue
nola laster eroriko diren.

